

Isaac Barrow'un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/ Hurafeler/Halk İnanışları*

Ahmet Naim ÇİÇEKLER**

Öz

Bu çalışma 17. yüzyılda yaşamış bir matematikçi ve teolog olan Isaac Barrow'un 1656-1658 yılları arasında seyahatinin merkezinde yer alan İstanbul'da kaleme aldığı eserlerinde geçen batıl inançları konu etmektedir. Isaac Barrow İstanbul'da bir buçuk yıl kalarak çeşitli gözlemler yapmış, bu dönemdeki yaşantıyı, kültürü, dinî yapıyı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu politik durumu anlatan çeşitli eserler yazmıştır. Günümüzde batıl inançların yaygın ve gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası hâlini aldığı söylemek yanlış olmayacaktır. Bu batıl inançların çoğunun temelinde ise Türk gelenek ve inanışları vardır. Öte yandan böyle bir konuda klasik Osmanlı Türkçesi sınırları içinde bir yabancı seyyahın gözlemleri ise konuyu daha ilginç ve önemli kılmaktadır. Bilindiği gibi yabancıların yazdığı Osmanlı sahasını ilgilendiren Latin harfli metinler dil araştırmaları için vazgeçilmez kaynaklardır. Konunun halk kültürü ve kültür tarihi kısmına odaklanan bu çalışmada Türklerde batıl inançları anlatan kısa bir girişten sonra Isaac Barrow'un hayatı ortaya konmuş, çalışmanın son bölümünde ise Isaac Barrow'un kaleminden Türklerde batıl inançlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Batıl İnançlar, Isaac Barrow, Osmanlı, Etnoloji.

* Bu konuyu çalışmam için tarafıma öneren kıymetli hocam Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'na şükranlarımı arz ederim.

** Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye.

Elmek: acicekler@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1585-2498>

Geliş Tarihi / Received Date: 10.08.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.09.2019

DOI: 10.30767/diledeara.635502

Superstitions of Turks by Isaac Barrow

Abstract

This study is about the superstitious beliefs of Isaac Barrow, a mathematician and theologian who lived in the 17th century, in his works written in Istanbul, which is at the center of his journey between 1656-1658. Isaac Barrow stayed in Istanbul for a year and a half and made various observations and wrote various works describing the life, culture, religious structure and political situation of the Ottoman Empire. It would not be wrong to say that superstitions are becoming common and an integral part of everyday life. Most of these superstitions are based on Turkish traditions and beliefs. On the other hand, observations of a foreign traveller within the boundaries of classical Ottoman Turkish on such a subject make the subject more interesting and important. As it is known, texts written in Latin letters concerning the Ottoman field written by foreigners are indispensable sources for language research. In this study, which focuses on folk culture and cultural history of the subject, Isaac Barrow's life was revealed after a short introduction about superstitions in Turks, and in the last part of the study, superstitions in Isaac Barrow were discussed.

Keywords: Superstitions, Isaac Barrow, Ottoman, Ethnology.

Extended Summary

Superstitions, which appeared thousands of years ago in the form of myths, are in fact contrary to the basic structure and principles of religion. On the other hand, they are wrong and meaningless beliefs accepted as religious commands or prohibitions, and are attributed holiness and cohesiveness. They do not fit the measures of right and truth, but they have reached today with all their wrong aspects. Superstitions indicate that some words, acts, numbers, behaviors, and objects cause desirable and undesirable results. Superstitious beliefs that emerge from ancient cultures continue to exist in almost all cultures in the world. The innovation made in contemporary cultures is indeed the transformation of the original ancient religions that exist in superstitions into modern religions.

In our country, people's belief that various stones and objects bring fortune and good luck to them and protect them from illness or evil has become widespread in society. One of the most common superstitions seen among Turks is the belief in the tomb.

It has been put forward with researches that women are more prone to superstitions than men and this trend increases with age; likewise, educated people are more skeptical about superstitions than uneducated people.

Superstition is widespread in Anatolian culture and is an integral part of daily life. Most of these superstitions are based on Turkish traditions and beliefs. In everyday life, superstitions are widely viewed in birth and marriage ceremonies.

Superstitions, an indispensable form of belief from the past to the present, have a significant place in Turkish culture. Beliefs such as *hitting the board*, *wearing evil eye talisman*, *bad luck because of black cats passing by the house*, *making wishes while the stars are sliding*, *throwing coins in small pools*, *carrying amulets*, *not giving scissors from hand*, and *ill luck for seven years due to a broken mirror* are common among Turks.

It is possible to benefit from the actual language data in order to have an idea about the prevalence of superstitions in Turkish society. The best sources for this are undoubtedly the collections. Although the scope of this study is not corpus-based, some examples of superstitions in the corpus have been given and an idea has been gained about the prevalence of superstitions in Turks. For this reason, only the words in statements expressing superstition “uğur getirmek (bring good luck)”, “uğursuzluk getirmek (bring bad luck)”, and “uğursuzluktur (it is bad luck)” and the 5 superstitions chosen as examples below are cited. For the expressions mentioned, two corpuses were used: Turkish National Corpus prepared with modern methods and the web-based Sketch Engine’s Turkish Corpus which was formed with the data gained from the internet.

In addition, Isaac Barrow’s work has been discussed in our study in order to follow the traces of these beliefs in the past.

Isaac Barrow, a 17th-century mathematician and theologian, is also known for his contributions to the development of infinitesimal calculus in mathematics and his influence as Isaac Newton’s teacher. He was also an inspiring scientist to Leibniz with his works. He spent an important period of his life within the boundaries of the Ottoman Empire. In Istanbul he became the guest of Sir Thomas Bendish, the British chief consul of the time. Isaac Barrow stayed here for a year and a half and made several observations; he wrote books about the life, culture, religious structure and the political situation of the Ottoman Empire in that time. In 1687, he wrote the book “Opuscula”. In this work, he touched on many subjects such as Turkish faith, Turkish Proverbs, Turkish-English Dictionary and Turkish politics of his time. There is also a chapter in this work written in English containing “Superstitions in Turks”. Such beliefs witnessed in Turks are explained in great detail by Isaac Barrow. His observations and chapters in his book are notably interesting examples to find out the understanding of the period and the social structure:

According to their belief, those who drink wine during Ramadan became as if melted lead passed their throats.

Women never enter sanctuaries and they are not let in heaven, they only stay in appropriate places outside.

A Turk who enters a house or a room never puts his left foot before the right one because the good angel sits on his right shoulder and the evil angel on his left shoulder. They both wait on the threshold, so he must leave the good angel first.

According to the belief of Turks, when a person is placed in a grave, his soul comes back to his body. There two angels come and interrogate him. “Who is your god? Who is your prophet? What is your belief?” The answers have to be: “My God is true Allah. My prophet is Muhammad. My faith is true faith.” But if he is guilty, he will fear what they do and will say: “You are my prophet. You are my faith.” The angels will strike him with a fireball and leave. After they are gone, the earth will squeeze him and he will have a hell of a time. Then two other angels will come and bring with them an ugly creature. This creature is in the form of his evils and sins and will open a door to hell. Here he will be tortured and will continue to fight the creature until The Day of Judgment comes. But if he lived a good life and gave them the answers above, they would bring him a beautiful creature in the form of his good and righteous behavior and leave it with him. They leave both of them together until The Day of Judgment, and they open the entrance to heaven.

In this study, we attempted to explain the superstitions in the past and in present with reference to Isaac Barrow’s work, and from these beliefs we endeavored to shed light on the structure of our language and society from the past to the present.

Giriş:

Türklerde Batıl İnançlar

Batıl inanç, dinin temel yapısına ve esaslarına aykırı olduğu halde, dinî bir emir veya yasakmış gibi kabul edilen, kutsallık ve bağlayıcılık atfedilen, hak ve hakikat ölçülerine uymayan, nesilden nesile yanlış yönleriyle bugüne kadar ulaşmış, bazı sözlerin, işlerin, sayıların, davranışların ve nesnelere istenen ve istenmeyen neticeler doğuracağına ilişkin yanlış, ve anlamsız inanışlar olarak tanımlanabilir (Seyyar, 2007: 123).

Binlerce yıl önce mit formunda ortaya çıkan batıl inançlar, bugün hala insanlar üzerinde etkilidir. Akova'nın da belirttiği gibi (2011: 126) yaşamın sırlarının insanlar üzerinde oluşturduğu merak dürtüsü, talihsizliklerle baş etme isteği ve karşılaşılan her durumda daha iyiye sahip olma ya da çaresizliğin üstesinden gelme beklentisi, bireylerin batıl inançlara karşı duydukları ihtiyacın temelini oluşturmaktadır. Hayatın her anında görülebilen batıl inançlar, aynı zamanda bireyleri yönlendiren, etkileyen ve yaşama değer katan bir kavramdır (Özgüven, 2013: 111-112).

Temelde antik kültürlerle bağlı olarak ortaya çıkan batıl inançlar dünyadaki hemen hemen bütün kültürlerde varlığını sürdürmektedir. Çağdaş kültürlerde yapılan yenilik aslında, batıl inançların içerisinde var olan özgün antik dinleri, günümüz dinleri haline getirmektir (Strauss, 1997: 254). Bunun yanı sıra batıl inanç, pratikleri ile çeşitli dinî seremoniler, obsesyonel ritüeller ve hatta sanrılar arasındaki ilişki de birçok gözlem sonucunda kabul edilmiştir (Marmor, 1994: 42).

Ülkemizde insanların, çeşitli taş ve objelerin kendilerine uğur ve şans getirdiğine ve onları hastalık ya da kötülüklerden koruduğuna dair inançları da toplum içerisinde yaygınlaşmıştır. “Bakır bir bileziğin romatizmaya iyi geldiği inancı” bilezik satışlarında gözle görülür bir artışa neden olmuştur (Tanyu, 1976: 141-142). Türkler arasında görülen en yaygın olan batıl inançlardan biri, türbe inancıdır. İstanbul'daki Zuhurat Baba Türbesi'ne giden ve çocuğu olma-

yan kadınların türbeye bezden yapılmış, bir beşik bıraktıkları takdirde bebek sahibi olabileceklerine inanmaları (Ünal, 2007), ya da yine İstanbul'da bulunan Telli Baba Türbesi'nde insanların dileklerinin kabul olması için her seferinde bir tel kesip bunları türbeden ayrıldıktan sonra da yanlarında taşımaları (Köse-Ayten, 2009: 56) Türklerdeki yaygın türbe inançlarına birer örnektir.

Cinsiyet ve yaşın batıl inançlar üzerinde etkisi konusunda Taş (2019: 30-31) kadınların batıl inançlara erkeklere göre daha eğilimli olduğunu ve yaş ilerledikçe bu eğilimin arttığını; Vyse (2013: 49) ise eğitilmiş kişilerin eğitimsizlere göre batıl inançlara karşı daha şüpheci olduklarını yaptıkları araştırmalarda ortaya koymaktadır.

Anadolu kültüründe batıl inanç, yaygınlaşmış, ve gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası hâlini almıştır. Bu batıl inançların çoğunun temelinde ise Türk gelenek ve inanışları vardır. Gündelik hayatta, doğum ve evlenme törenlerinde batıl inançlar yaygın görülmektedir. Örneğin, yeni doğan çocukların kırkı çıkana kadar cinlerin, perilerin, şeytanların etkisinde kalabildiğine inanıldığından onlara bu dönemde büyük bir özen gösterilmektedir. Katırların çoğunlukla kısır bir hayvan olmasından gebeliği önleyici yöntemlerden biri olarak katır tırnağının kullanılması bir diğer Anadolu batıl inançlarından biridir. Yine halk arasında yeni doğan çocukların tuzlanması da diğer bir batıl inanç örneğidir. Bu inanışa göre bebeğin ileride güçlü ve yararlı bir insan olması sağlanmakta ve bazı yerlerde de yastığının altına kaplumbağa konulmaktadır. Batıl inançlar arasında en yaygın olanlardan biri de nazar, yani kem göz inanışdır. Nazar inanışı yüzünden, anne ve babalar yeni doğmuş, bebeklerinin kırkı çıkana kadar çevreye çirkin göstermeye dikkat ederler. Bakan insanın dikkatini çekmesi için bebeklerinin giysileri üzerine mavi boncuk takarlar. Özellikle de mavi gözlü ve sarı saçlı kişilerin gözlerinin kaldığı, nazarlarının değdiğine inanılır. Mavi boncuk kullanılması, boncuğun koruyucu gücü, büyüün birbirini çektiği ilkesine dayanmaktadır. Bu inanışa göre mavi gözden gelecek tehlike, mavi boncuk tarafından bertaraf edilmektedir (Köse- Ayten 2009: 50; Sinanoğlu, 2012: 240; Gülüş, 2016: 111).

Geçmişten günümüze vazgeçilmeyen bir inanış, şekli olan batıl inançların Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Yukarıda bazı örnekleri verilen batıl

inançlara ek olarak hemen hepsinin bir dayanak noktası olan *tahtaya vurmak, nazar boncuğu takmak, evin önünden kara kedi geçmesi, yıldız kayarken dilek tutmak, küçük havuzlara bozuk para atmak, muska taşımak, elden ele makas vermemek, ayna kırmanın yedi yıl uğursuzluk getirmesi* gibi inanışlar Türkler arasında yaygındır.

Bazı batıl inançların dayanak noktasını ele almak, bunların art alanı hakkında düşünmeye de imkân verecektir. Çinlilerin rakamlara karşı bir batıl inanç beslemesi ve bunun da rakamların ses özellikleri ve biçimlerinden kaynaklanması, örneğin 8 rakamında kullanılan sesler ile “zenginlik” kelimesinde kullanılan seslerin benzerliğinden 8 rakamının olumlu inançla özdeşleşmesine rağmen 4 rakamının “ölüm” sözündeki seslere bezemesinde olumsuz batıl inançla özdeşleştirilmesi (Yau 2015: 6), bu art alana bir örnektir.

Küçük havuzlara bozuk para atma inanışının Roma medeniyeti ile başladığı ve Keltler ile devam ettiği varsayılmaktadır. Öte yandan, havuzlara bozuk para atmanın su tanrılarını yatıştırıcı ve yine su tanrılarının kutsadığı bir eylem olduğu da düşünülmektedir (Yaman, 2019: 57).

Nazar boncuğu takma inanışı Türklerde yaygın görülen batıl inançlardandır. Türklerde nazar inancı çok eski tarihlere kadar dayanmakta, Orta Asya'daki Şamanizm dönemine kadar uzanmaktadır. O dönemde, kötü bakışın, negatif enerjinin insanlara felaket getireceği düşünülmektedir. Türkler, bu kötü bakış ve negatif enerjinin önüne geçmek için at nalı, yumurta kabuğu, sarımsak, kuru diken, bez bebek, akik taşı, çocuk ayakkabısı, kaplumbağa kabuğu, mercan, çörekotu, deniz kabukları, çakıl taşı, hurma çekirdeği ve son olarak irili ufaklı mavi nazar boncukları gibi birçok somut nesnelere kullanmaya başlamışlardır. Türkiye'de nazar değmesine karşı insanlar tarafından en sık kullanılan nesne nazar boncuğudur. İnsanlar, sevdiklerini, çocuklarını kem gözlerden korumak için onların üzerlerine nazar boncuğu taktığı görülmektedir. Takılan bu boncuklar, genelde göz şekline benzemekte ve ebat olarak küçük olmaktadır. Yetişkinler ise, nazar boncuklarını kemerlerinde veya anahtarlıklarında taşımaktadır. Nispeten büyük boyutlu nazar boncukları ise, evlerde, kapı girişlerinde, mekân süslemede kullanılmaktadır. İnsanlar bu inanışa göre evlerini ve iş yerlerini korumak amacıyla duvarlara büyük nazar boncukları asmaktadırlar (Yaman, 2019: 54).

Tahtaya vurma inancı günümüze kadar gelmiş, ve halk arasında yaygın görülen batıl inançlardandır. Meşe ağacının yükseklik ve sağlamlık özellikleri nedeniyle, eski zamanlarda, özel güçlere sahip olduğuna inanılmaktaydı. Bu özel güçleri uyandırma ve etkin hale getirme inancına yönelik olarak tahtaya vurmaya batıl inancı doğmuştur (Yaman 2019: 56). Öte yandan 2012 yapılan bir araştırmaya göre (Vyse, 2013: 21) Amerikan toplumunda da tahtaya vurmaya %51 ile en yaygın batıl uygulamalardandır.

Öte yandan Türk toplumunda batıl inançların yaygınlığı ile ilgili fikir sahibi olmak için gerçekleştirilmiş dil verilerinden faydalanmak mümkündür. Bunun için başvurulacak en kaynak şüphesiz derlemlerdir. Derlemler gerçekleştirilmiş dil verileri üzerinde veri sağladığından daha kesin sonuçlar üretebilmektedir. Günümüzde derlem dilbilimi, başta sözlükbilimi olmak üzere dil öğretiminin modern gramer çalışmalarına kadar geniş bir uygulama alanına sahiptir. Derlemlerden faydalanabilmek için öncelikle söz konusu dil için hazırlanmış derlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Elde edilen verileri uygun yöntemlerle yorumlamak büyük önem taşır. Ancak bu çalışmanın kapsamı derlem temelli bir çalışma olmamasına rağmen bazı batıl inanç örneklerinin derlemlerdeki görünümü vermek Türklerde batıl inançların yaygınlığına dair bir fikir verebilecektir. Bu sebeple sadece batıl inançların geçtiği sözcelerdeki “uğur getirmek”, “uğursuzluk getirmek” ve “uğursuzluktur” ifadeleri ile aşağıdaki örnek olarak seçilen 5 batıl inancın derlemlerdeki görünümünü buraya aktarmakla yetinilecektir. Bahse konu ifadeler için iki derlemden faydalanılmıştır: Türkçenin modern yöntemlerle hazırlanmış Türkçe Ulusal Derlemi ve web tabanlı internetten elde edilen verilerle oluşturulmuş Sketch Engine'nin Türkçe derlemidir.

Türkçe Ulusal Derlem (TUD) için 50 milyon sözlü veri tabanı ile genel amaçlı bir Türkçe derlem olan TUD'un, Tanıtım Sürümü'ne başvurulmuştur. TUD-Tanıtım Sürümü, 1990-2009 yıllarını kapsayan 4438 veri kaynağından seçilen, 9 konu alanını ve 34 dilsel türü içeren metin örneklerinden oluşmaktadır. Kullanıcılar yaklaşık 48 milyon kelime üzerinden, medya, metin örnekleme, konu alanı, türev metin biçimi, yazar cinsiyeti, yazar türü, hedef okur ve metin türü kısıtlama ölçütleriyle sorgularını gerçekleştirebilmektedirler (Aksan vd., 2012).

Sketch Engine ise kelime, kavram dizini ve eř dizimlilikleri göstermekte oldukça başarılı bir programdır (Kilgarriff vd., 2004). Sketch Engin'in Türkçe derlemi ise yaklaşık olarak 3,4 milyarlık geniş bir veri tabanına sahiptir. Sonuçlar:

Birim	TUD Sıklık ve Sonuç	Sketch Engine Sıklık ve Sonuç
Uğursuzluk getirmek; Uğursuzluktur	0.03 (142 sonuç)	0.21 (6854 sonuç)

Birim	TUD Sıklık ve Sonuç	Sketch Engine Sıklık ve Sonuç
Uğur getirmek	0.03 (121 sonuç)	0.21 (5623 sonuç)

Birim	TUD Sonuç	Sketch Engine Sonuç
Ayna kırmak uğursuzluktur	19 sonuç	3984 sonuç
Gece tırnak kesilmez.	14 sonuç	475 sonuç
Kara kedi geçmesi uğursuzluktur.	20 sonuç	6993 sonuç
Baykuş ötmesi uğursuzluktur.	18 sonuç	4404 sonuç
Nazar boncuğu takmak	108 sonuç	10504 sonuç

Derlemlerden başka basit bir Google taraması ile bir kavramın sıklığı hakkında fikir sahibi olmak da mümkündür. Örneğin “Kara kedi görmek uğursuzluktur.” ifadesi 0.60 saniye yaklaşık 115 bin; “Gece tırnak kesilmez.” ifadesi 0.45 saniyede yaklaşık 237 bin; “Nazar boncuğu takmak” ise 0.45 saniyede 162 bin sonuç vermektedir. Yukarıda sadece bir fikir vermesi amacıyla verdiğimiz bu sıklık verileri batıl inançların toplumda belli bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Türkçedeki batıl inançların genel dağılımı ve batıl inançların teorik çerçevesi yukarıda aktarılmıştır. Elinizdeki çalışmanın temelini oluşturan verilerin derleyicisi ise 1657 yılında İstanbul'a gelip bu derlemeyi yapan ünlü İngiliz akademisyen Isaac Barrow'dur.

Barrow'un Hayatı

17. yüzyılda yaşamış bir matematikçi ve ilahiyatçı olan Isaac Barrow, matematikte sonsuz küçükler hesabının gelişime yaptığı katkılar ve Isaac Newton'ı hocası olarak etkilemesiyle de tanınmaktadır. Bunun yanında eserleriyle de Leibniz'e ilham olmuş bir bilim adamıdır (Child, 1916: vii). Varlıklı bir aileden gelen Thomas Barrow'un oğlu olarak 1630 yılında Londra'da doğdu. Dört yaşındayken annesini kaybetti. Isaac Barrow önce Charterhouse Okuluna gönderildi. Burada arkadaşlarıyla oynamayı, kavga etmeyi eğitime tercih ettiğinden buradan alınarak Essex'teki Felsted Koleji'ne gönderildi. Felsted'de Yunanca, Latince, İbranice, Mantık ve belagat öğrendi. 1643 yılında Cambridge Üniversitesi'nin Trinity Koleji'ne girdi. Burada özellikle "Scaliger on Eusebius" adlı eseri okuyunca astronomi ve zaman kavramları dikkatini çekti. Arşimet, Ptolomy ve Öklid okuyarak matematik bilimi ile ilk kez yakınlıştı. Dahası Bacon, Descartes ve Galileo gibi daha modern matematikçileri de okuyarak matematik konusunda ilerledi. 1648'de lisans, 1652'de de yüksek lisansını tamamladı. Müdürü James Dupont tarafından Yunanca kürsüsüne ders vermek üzere atandı. Sıkı bir kralcı olduğundan üniversitede istenmedi. Kralı destekleyen konuşmalar yapması ve dönemdeki Cromwellci kral karşıtı politikaların sonucunda 1655 yılında üniversiteden atıldı. Kitaplarını satarak Avrupa ve doğu seyahatine çıktı (Hughes, 1830: x-xvii; <https://www-history.mcs.st-and.ac.uk/DSB/Barrow.pdf>).

Seyatine Haziran 1655'te Paris'e giderek başladı ve burada 9 ay kadar kaldı. Ülkesinden kaçan II. Charles'ın maiyetinde Paris'te bulunan babasıyla karşılaştı. Paris'teki yaşam tarzı ve Paris'in mimarisinden, özellikle Louvre Sarayı'nın tezyinatından ve mimarisinden oldukça etkilendi. Paris'ten Genoa'ya gitti ve buradan da 8 ay kaldığı ve zamanının çoğunu Medici Kütüphanesi'nde geçirdiği İtalya'nın Floransa şehrine gitti. Gittiği yerlerde, özellikle kütüphanelerde çok vakit geçirdi; cebir, nümizmatik ve sporla ilgilendi. Buradan Roma'ya gitmek istemesine rağmen Napoli'deki veba salgınının Roma'ya ulaşması tehlikesinden çekinmesi ayrıca parası ve kaynakları da tükenmesi sebebiyle ülkesine geri dönmeyi planlarken bir İngiliz tüccarı olan Mr. Stock'un desteğiyle seyahatine devam edebildi (Hughes, 1830: xxxix; Hill, 1845: xxxii).

Avrupa’da birçok yeri gezdikten sonra yolu Osmanlı coğrafyasına düştü. Osmanlı topraklarındaki ilk durağı İzmir ve İstanbul oldu.1656 yılında İstanbul’a doğru yola çıktığında Ege denizinde Cezayirli korsanların saldırısına maruz kalarak önce Milo adasına sığındı. Oradan da İzmir’e dönmek zorunda kaldı ve burada İngiliz Konsolos Spencer Bretton’ın misafiri olarak sekiz gün kaldı. İzmir’de antik dönemden kalma kalıntıları göremediğinden hayal kırıklığına uğradı. 1657’nin yazında İstanbul’a vardı. İstanbul’da zamanın İngiliz Başkonsolosu Sir Thomas Bendish onu misafir etti ve Isaac Barrow burada bir buçuk yıl kalarak çeşitli gözlemler yaptı. Bu dönemdeki yaşantıyı, kültürü, dinî yapıyı ve Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu politik durumu anlatan çeşitli eserler kaleme aldı. Kaldığı zaman içinde İslam dinini ve kültürünü incelemesine rağmen bu konularda olumlu düşünceler geliştirmede. İstanbul’da kaldığı zaman içinde çevresiyle ilişkiler kurdu, Yunancasını ilerletti. Yunan Kilisesi’ni İngiliz Kilisesi’ne bir model olarak inceledi. Burada Aziz Chrysostom’ın çalışmaları ile tanıştı (Feingold, 1990: 50- 53).

“İstanbul’da kaldığı sürede birçok insanla ilişkiler kurdu. Bunlardan biri de bir İngiliz tüccar olan Sir Johnatan Dawes’tir. Türk tarihi ve zamanının Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili bilgiler aldı. Bu insanlardan biri Albert Bobovius olarak da bilinen Ali Ufki Bey’dir. Leh asıllı ve asıl adı Wojciech Bobowski olan Ali Ufki Bey, Topkapı Sarayı’nda 19 yıl boyunca Enderun’da önce içoğlan sonra da erbaşı olarak hizmet etmiş, özgürlüğünü alınca da İngiliz Başkonsolosluğu’nda bildiği dillerden dolayı tercüman olarak görev yapmıştır. Isaac Barrow ile birlikte Pera’daki Başkonsoloslukta kalmıştır. Bu tanışıklığın izleri Barrow’un 1687’de yazdığı “Opuscula” eserinde yer alan Türk inancı, Türk Atasözleri, Türkçe-İngilizce Sözlük ve zamanının Türk politikası şeklinde derlediği anlatılarında görölmektedir. Bu eserinde ayrıca ‘Türkler’de Batıl İnançlar’ı ihtiva eden İngilizce olarak yazılmış bir bölüm vardır. Ali Ufki Bey’in yanı sıra İsaac Barrow dönemin Hollanda Başkonsolosu Levinus Warner ile de yakın ilişki kurmuş ve onun sahip olduğu Türkçe ve Arapça eser koleksiyonunu görmüş olmalıdır” (Karaşahan: yayınlanmamış çalışma). Buna ek olarak, İstanbul’a olan seyahatini Latince olarak uzunca bir ağıt biçiminde de yazmıştır (Hill, 2018: xxxiii).

Londra'ya gitmek üzere 1658 yılında gemiye bindi. Ancak Venedik'e vardığında gemide yangın çıktı ve gemi Barrow'un eşyalarıyla birlikte yandı. Almanya ve Hollanda üzerinden 1659 yılında Londra'ya varabildi. Bu dönemde, II. Charles geri gelmiş ve kraliyet düzeni tekrar kurulmuştu. Geri döndüğünde Cambridge Üniversitesinde Aristo'nun Belagat eseri üzerine dersler verdi. Nihayet, 1662 yılında, Gresham Koleji'ne Geometri ve Astronomi Profesörü olarak atandı. 1663 yılında da Cambridge Üniversitesinin ilk Matematik Profesörü olarak atandı. Sonraki 6 yıl boyunca ders verdi ve eserlerini hazırladı, 1669 yılında istifa etti ve kendini dinî tartışmalara ve vaazlar yazmaya verdi. Kral II. Charles ile yakın dostluğu devam etti ve sonunda Trinity Koleji müdürlüğüne atandı. Burada 1677'deki ölümüne kadar çalıştı. (<https://www-history.mcs.st-and.ac.uk/DSB/Barrow.pdf>; Kardeşhan: yayınlanmamış çalışma)

Yukarıda hayatı verilen Barrow'un Opuscula IV adlı eserinde bir bölüm olarak yer alan Türklerde Batıl İnançlar, Hristiyanlık'ın bakış açısıyla oluşan bir batıl inanç perspektifi ile yazıldığından Türklerin inançlarıyla ilgili birçok unsur barındırmaktadır. Dolayısıyla içerisinde batıl inançlar yer almakla birlikte, başta siyer olmak üzere birçok farklı inanca dönük noktalar bu derlemede batıl inanç kapsamına alınmıştır. Aşağıda tam metnin tercümesi verilen batıl inançlar, daha sonraki çalışmalarda alanın uzmanları tarafından tahlil edilmeye muhtaçtır.

Isaac Barrow'un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/ Hurafeler/Halk İnanışları

Türkler, Allah'ın dünyayı yaratmasından önce Allah tarafından görevlendirildiği için Hz. Muhammed'e inanırlar. Allah insanı yarattığında, önce Hz. Havva'nın daha sonra da Hz. Âdem'in alnına bir iz veya işaret bıraktı (ki buna nur derler ve şana veya ışığa işaret eder). Daha sonra da bu iz ya da işaret onlardan sonra gelen birçok nesle aktarıldı, hatta Hz. Muhammed'in dünyaya gelmesi gerektiğinde de (ki bu onların düşüncesine göre 1167 yıl öncedir). O zamanlar Abdullah ki Yunanlıdır, adında bu işareti veya izi alnında taşıdığı söylenen bir adam vardı. Bunu anlayan ve bu izi kendisine gösterilerek tebliğ edilen inançlı bir bakire ki adı Emine'dir, Abdullah'la evlenmek için savaştı ki onu elde edince bu iz de

ona geçti. Abdullah bunun sebebini öğrenmek istedi, Emine ona anlattı ve Emine ilk oğlunu dünyaya getirince ki adı Muhammed olacaktı, bu nur onu da terk edip oğlu Muhammed'e geçti. Gebe kalmasından çok zaman geçmeden bir gün, çok susadığında Cebrail adlı melek geldi ve ona su getirdi, Emine suyu iti ve çok geçmeden Muhammed doğdu. Muhammed doğar doğmaz önceden söylenen nura sahip oldu, ışık bütün odada parladı ve orayı aydınlattı. Bundan sonra ona itaat etmek için melekler cennetten teker teker geldi. Cebrail elinde bir kılıçla kapıda durdu ve melekler görevlerini yapana kadar dışarıdan kimsenin odaya girmesine izin vermedi. Melekler görevlerini yapınca da bütün dünyanın içeriye girmesine izin verildi. Annesi onu emzirmedi, Helima adlı fakir bir kadına Cebrail göründü ve ne yapması gerektiği tebliğ edildi, ancak öncesinde kendini çok da uzakta olmayan bir su kaynağında yıkaması istendi. Ondan sonra Cebrail tarafından Muhammed'in annesiyle olduğu yere götürüldü ve Halime Muhammed'i aldı ve süt annesi olarak büyüttü. Ancak onun n çok hızlı yayıldı ve Yunanlılar onu yok etmek istedi, bundan dolayı bakıcısı Halime onu alıp 14 yaşına kadar geldiği yerde büyüttü. Aynı zamanda adı Halijah olan zengin bir tüccarın karısı vardı, kocası ölmüş ve kendine bir çok köle ve zenginlik bırakmıştı. Halijah bir gece, ayın kendi koynuna indiği bir rüya gördü, bu rüyayı bir bilginin yorumlamasını istedi. Bu bilgin de ona adı Muhammed olan ulu bir peygamberle evleneceğini söyledi, Halijah bunun doğru olmasını dileyerek çok mutlu oldu. Bu sırada, Muhammed'in bakıcısı Halime nl Halijah'dan, oğlunun (ona öyle diyordu) onun hizmetkrlarıyla ticarete katılmasını ve onun yardımıyla kendi yerini almasını ve kendi işini kurmasını, sonunda da evlenmesini istedi. Halijah buna izin verdi ve Muhammed'i görür görmez, onun bilginin tarif ettiği kişi olduğu zihninde canlandı. Ondan sonra da sırrının ortaya çıkmasından korkarak gizlice onunla ilgilendi. Çok geçmeden, Muhammed onun hizmetkrlarıyla ticaret yapmak üzere ayrıldı ve birçok ülkede gezdi. Bu sırada Halijah, Muhammed'e özellikle dikkat edilmesini istedi ve onun hizmetkrları buna söz verdiler. şimdi, ulu bir Peygamberin gelişini ve Hristiyanların başına büyük bir felaket olacak Muhammed'in gelişini önceden haber veren, Yunanlı bir keşiş vardı. O zamana kadar kimsenin görmediği bir bulutun Muhammed'in başının üstüne olduğunu ve sürekli onunla hareket ettiğini ve tüccarlar nereye giderse oraya gittiğini gören ve bunun ilahi bir güç tarafından yönlendirildiğini düşünen Yunanlı

keşiş bundan fazlasını öğrenmek istedi. Bir gün tüccarlar için bir şölen düzenledi ve tüccarlarla birlikte çadırdayken bulutun nerede olduğuna bakmak için dışarı çıktı ve baktı ve çadırdan biraz daha ileride olduğunu gördü. Çadıra dönüp kendileriyle birlikte başka kimsenin olup olmadığını sordu ve tüccarlar da biraz ileride develerine bakan bir çocuğun olduğunu söylediler, onlardan çocuğun da davet edilmesini istedi. Bulut da onunla birlikte çadırın üstüne, Muhammed'in oturduğu yerin üzerine gelip durdu. Bunu gören keşiş Muhammed'in üstünü çıkarmasını istedi. Çünkü onu tanımak için bir işaret daha var, dedi. Muhammed üstünü çıkarınca, keşiş sırtında yazılı olan sözleri gördü: "La illahe illallah, ve Muhammedün resullallah" ki bunun anlamı "Allah birdir ve Muhammed de onun elçisidir". Keşiş dedi ki Allah'ım sen büyüksün ve sen Muhammed onun peygamberisin. Gel de beni Müslüman yap. Muhammed de onun parmağını kaldırarak bu sözleri söylemesini isteyerek istediğini yerine getirdi. Türk olmak isteyen herhangi bir Yahudi veya Hristiyan için yapılan bu tören Türkler arasında hâlâ yaşamaktadır.¹ Ondan sonra orada bulunan herkes aynı şekilde Müslüman oldu. Bundan sonra da birçok insan Müslüman oldu ve Hristiyanlar onu öldürmek istedi, ancak o kaçtı. Çok yakından takip edildiği için bir taş basarak devesine bindi ve yükseltildi, geldiği yere havada taşındı. Devesi ve etrafındaki her şey ile birlikte. Taş, şu anda cennet ve dünya arasında bugüne kadar durmaktadır. Ondan sonra Halijah ile evlendi ve Kuran-ı Kerimi' yazdı, birçok kişiyi Müslüman yaptı. Üç eşle evlendi onlar da onun ruhunun dünyanın yaratılmasından 100.000 yıl önce cennetteki bir lambada olduğuna inandı.

Türkler, cennete girmek için şu hayvan ve kuşlara inanırlar, 9 sayısına da: 1. Salih Peygamberin *devesine*. 2. İbrahim'in kurbanına. 3. Musa'nın *ineğine* (Lekesiz olan buzağısı). 4. *Süleyman'ın karıncasına* (Süleyman'a hediye getiren), 5. Kraliçe Sheba'nın papağanı (Süleymanla arasındaki ulak). 6. *Azra'nın eşeği* (Balaam'ın demek). 7. *Yunus'un balinası*. 8. Küçük *köpek Kıtmir*. 9. Muhammed'in *devesi*.

Salih Peygamber, Arabistanlı ve Farslı inançsızlara bir deveyi taştan çıkararak bir işaret gösterdi. Bu devenin sesi, bir kişi tarafından öldürülünce de buradan geçenler tarafından hala duyulmaktadır. Devenin sesinin diğer develer tarafından duyulmasını engellemek için de davullara vururlar ve silahlar ateşle-

¹ Kelime-i Şehadet töreni.

ler, yoksa develer orada yere yatar ve adım bile atmaz, bu gerçek şahitlerce de doğrulanmıştır.

Küçük köpek Kıtımır: Bazı inananlar bir mağaraya saklanmak için kaçtı, bir köpek onları takip etti. Onlar onu dövdü, hatta biri onun ayağını bir taşla kırdı. Bundan dolayı köpek konuştu ve onlarla gelmek istediğini söyledi. Onlar da onu yanlarına aldı, o da mağaranın ağzında yatarak havladı ve kötü insanlarla melekleri korkuttu.

İnançlarına göre, Ramazanda şarap içenler boğazlarından erimiş kurşun geçmiş gibi olur.

Kadınlar asla tapınaklara girmezler ve ya cennete alınmazlar, ancak dışarıda uygun yerlerde kalırlar.

Bir eve veya odaya giren bir Türk asla ilk önce sol ayağını sağdan önce koymaz, iyi melek sağ omzunda oturur ve sol omzunda oturan kötü melekten önce bırakmalıdır, çünkü her ikisi de girişte kalır ve kapıda bekler.

Türklerin inancına göre, bir insan mezara konduğunda ruhu tekrar bedenine gelir. Orada iki melek ona gelir ve onu sorgular. “Senin ilahın kim? Senin peygamberin kim? Senin inancın ne?” Bunlara şöyle cevap vermeli: “Benim ilahım gerçek Allah’tır. Benim peygamberim Muhammed’dir. Benim inancım gerçek inançtır.” Ama eğer suçluysa, onların yaptıklarından korkacaktır ve diyecektir ki: “Siz benim peygamberimsiniz. Siz benim inancımsınız.” Melekler de ona ateş topuyla vuracaklar ve gideceklerdir. Onlar gittikten sonra da toprak onu sıkıştıracaktır ve annesinden emdiği süt burnundan gelecektir. Ondan sonra başka iki melek gelecek ve beraberlerinde çirkin bir yaratık getireceklerdir. Bu yaratık onun kötülükleri ve günahlarının insan şeklinde tecessüm etmiş hâlidir. Burada bu kişiye azap edilecek ve yaratıkla savaşmaya devam edecektir, ta ki yargı² günü gelene kadar. Ancak iyi bir ömür sürdüyse ve onlara yukarıdaki cevapları verirse, ona iyi ve doğru davranışlarının şeklinde güzel bir yaratık getirecekler ve onunla bırakacaklardır. Her ikisini yargı gününe kadar birlikte bırakırlar ve girecekleri cennet kapısını açarlar.

Mesnevi adlı dervişler mezhebinin yazarı ve onların kurumlarını içeren ve kamu içinde toplantılarında okunan kitap: Bunlar stoik (acılara katlanan)

² Burada bahsetmek istediği kıyametteki hesap günü kavramıdır.

filozoflar mezhebidedir, Muhammed inancından daha eskidir, fakirliği kutsarlar, genel olarak Türkler tarafından dinsiz ve kutsal inançlara saygısız olarak görülürler.

Diğer çeşit dervişlerin acayip inanç ayinleri vardır, halkalar içinde ulurlar ve raks ederler, karanlık³ bir delik veya hücre içinde kırk gün yatarlar, sadece ekmek yer ve su içerler. Ekmeklerini kendilerine girişte verilen bir sopa ile ölçerler, sopa kuruyup ağırlığı azaldıkça günlük ekmek payları da azalır, böylece günlük ihtiyaçlardan kaçınmak konusundaki kabiliyetlerini mükemmelleşmeleri beklenir, bunlar bizden memnuniyetle para alabilirler. Bunların arasında diğer bir çeşit inançlı insanlar⁴ vardır, bunlar bu yola girdiklerinde dişlerini sökmek zorundadırlar.

Perotlara Kapitülasyonlar verilmesi sırasında Muhteşem Mehmet⁵, 24000 peygamber üzerine yemin eder (bunların kopyasını gördüm) ki ondan bir şeyler dilenen dilencinin adını anacağı her peygamber için 1 gümüş verecektir. Dilenci gayret etmesine rağmen om ikiden fazla peygamberin adını söyleyemedi.

Omuzlarında oturan iki melekten biri onların günahları yazar diğeri de onlardan alıkoyar, onların tövbelerini beklemesini emreder.

Değerlendirme

Yukarıda Batıl İnançlar başlığıyla Isaac Barrow'un yaptığı derlemenin Türkçe çevirisi tarafımızdan yapılmıştır. Barrow'un batıl inanç kapsamına aldığı birçok unsur Türkçe dinî alan yazınında batıl inanç kapsamında değerlendirilmemektedir. Her şeyden önce Barrow'un söylediklerinin pek çoğu önyargılı değilse bile yüzeysel ifadeler sıfatına yakın durmaktadır. İslam ve Türklerin dinî gelenek ve görenekleri hakkında söyledikleri hatalar ve kulaktan dolma bilgilere dayanmaktadır. Sırasıyla ele alındığında batıl inanç diye zikrettiklerinden bazıları yanlış, bazıları israiliyât, bazıları ise İslam'ın farklı yorumlarından kaynaklanan ibadet şekilleridir. Barrow'un metni tenkit ve değerlendirme açısından bakıldığında temel olarak bilgisel yanlışlar, tarihî sapmalar, yanlış tanımlar, ek-

3 Perotlardan kasıt Venedik ve Cenevizliler olmalıdır. Çünkü Fatih Sultan Mehmet'in bu iki devlete ticari ayrıcalık tanıdığı Halil İnalcık tarafından zikredilmektedir.

4 Tasavvufta farklı bir anlayışa sahip olan Cavlâkileri kastetmektedir.

5 Burada Fatih Sultan Mehmet'i kastetmektedir.

sik bilgiler gibi farklı şekillerde tanımlanabilecek bir dizi hatalarla doludur. Bu hataları maddeler hâlinde ifade etmek mümkündür:

a. Batıl inançları anlatmaya Hz. Peygamber’in hayatını ihtiva eden, Mevlid, Muhammediye gibi siyer konulu kurmaca metinlerden derlendiği anlaşılan birtakım bilgilerle başlamakta ve büyük bir oranda bu yarı kurgu yarı gerçek anlatım tarzı devam etmektedir. Kurmaca metinlerin özelliği tarihî gerçeklerin sanatçı zihninde zengin bir anlatım tarzıyla yeniden ve mübalağa, mecaz, teşbih, teşhis, istiare gibi sanatlarla kurgulanmış olmasıdır. Dolayısıyla, mesela Hz. Peygamber doğumu sırasında “meleklerin selama durması” gibi anlatımlar batıl inanç kapsamında değerlendirilemez, ancak şairin edebî mahareti, tahayyül gücü vs. açılarından bir anlam taşır. Şair veya hikâyecinin anlatımları da inanmış topluluk tarafından takdir edilir ancak bu durum inancın temelini oluşturmaz. Dinî edebiyatın anlatım zenginliği olarak telakki edilir. Barrow’un bu minvaldeki yazdıklarından söz konusu edebî türde yazılan metinleri tam olarak anlayamadığı gibi bunların inancın bir parçası olarak görmesi ciddi bir yanılma olarak değerlendirilmelidir. Batıl inanç tavsifi ise yukarıda da belirtildiği gibi isabetsiz bir nitelemedir.

b. Anonim siyer anlatılarında rastlanan ve Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e intikal ettiği söylenen *nur* anlatısı, batıl inanç kavramının sınırlarına dâhil edilebilir. Çünkü Hz. Peygamber’e insanüstü bir vasıf atfetmekte olan bu anlatı da dinî folklorün ürettiği bir zenginliktir. İslamî ıstılahta hurafe tasnifine dâhil edilir. Nur anlatısına dair herhangi bir bilgiye İslam tarihi ile ilgili muteber kaynak kitaplarında rastlamak mümkün değildir. (Fayda, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed#1-hayati>).

c. İslam tarihinde rahip Bahira’ya dayandırılan *bulut* vakası, Müslümanlar için inanılması gereken bir gerçekliktir. Hz. Muhammed’in Peygamberliğini Risalet’ten önce haber veren bir vak’a olarak muteber kaynaklarda zikredilir (Bk. Fayda, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahira>). Yine bu bağlamda anlatılan Rahip Bahira’nın Müslüman oluşu İslam tarihi ile çelişmektedir. “Keşiş dedi ki Allah’ım sen büyüsun ve sen Muhammed onun peygamberisin. Gel de beni Müslüman yap. Muhammed de onun parmağını kaldırarak bu sözleri söylemesini isteyerek istediğini yerine getirdi.” Rahip Bahira’nın Hz. Muhammed’e

peygamber olmadan tâbi olduğu kabul edilmekle beraber karşılaştıkları sırada Bahira yaşlı bir rahip, Hz. Muhammed ise küçük bir çocuktuktu (Farklı rivayetlere göre 9 veya 12 yaşında olduğu belirtilmektedir.). Dolayısıyla anlatılanlarda tarihen bir sapma söz konusudur.

a. Hz. Peygamber'in süt annesi Hz. Halime'nin varlığı, onu emzirmesi, büyütmesi tarihî bir hakikattir ve "batıl inanç" kapsamında değerlendirilemez.

b. Hz. Peygamber'in ilk hanımı Hz. Hatice'nin adının ısrarla "Haliya" şeklinde yazıldığı görülmektedir. İslam tarihi ve Müslümanlar için son derece mühim olan tarihî bir şahsiyetin isminin yanlış yazılması, bilgilerin "kulaktan dolma" olduğuna kuvvetli bir delildir.

c. İslamiyet'e girişle ilgili tasvir ettiği merasim, günümüzde de zaman zaman rastlanan ve genelde müftü gibi bir din görevlisinin şahitlik ettiği İslam'ı kabul sırasında yapıla fiillere benzemektedir. Bu merasimin de "batıl inanç" kapsamında görülmesi çok isabetli değildir.

d. Mukaddes oldukları kabul edilen bazı hayvanlarla ilgili bilgiler; Osmanlı coğrafyasında yaygın birtakım tarikatlarla ilgili bazı gözlemler doğruluğu yanlışlığı araştırılmadan Barrow tarafından batıl inanç olarak zikredilmektedir.

İslam akaidine göre batıl inanç kapsamına alınabilecek noktalar Barrow'un zikrettikleri arasında çok azdır. Hurafe, bidat, israiliyat kapsamında değerlendirilen unsurlar da eserinde yer almaktadır. Rahip Bahira'ya dayandırılan *bulut* vakası İslam'ın temel umdelerinden biri olan peygamberlere iman kapsamındadır ve bunu batıl inanç kapsamına almak İslam dini akaidi açısından uygun değildir. Hayvanlarla ilgili konuların bir kısmı; Hz. Salih'in deve, Hz. İbrahim'in kurbanı, Hz. Musa'nın buzağısı Kur'an kaynaklı kabul edilirken diğer hayvanlarla ilgili bilgiler israiliyattır. Dolayısıyla bunların batıllığı İslam açısından kabul edilebilirken diğer dinler açısından durumu alanın uzmanları tarafından belirlenmelidir. Ayrıca eve ya da iş yerine sağ ayakla girip sol ayakla çıkmak İslami inanç alanında sünnet olarak kabul edilmektedir. Bu da batıl inanç olarak kabul edilemez. Benzer şekilde Mevlevîlik, Rufâîlik, Melâmîlik gibi tasavvufî tarikatlarla ilgili ibadet şekillerinin çok yüzeysel ve içi boş değerlendirmeler oldukları anlaşılmaktadır.

Türkçedeki batıl inançla ilgili giriş kısmında bilgiler verilmiştir. Barrow'un batıl inanç olarak zikrettiklerine bakıldığında batıl inanç kavramının çağrışımları ve anlam alanıyla tam olarak örtüşmediği anlaşılmaktadır. Özellikle tarihi dönemde hazırlanan metinlerle, ilgili olarak bu tür konularda araştırma yapılırken dikkatli olunması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada da *superstition* kelimesinin hurafe anlamını karşılayacak şekilde kullanıldığı yukarıdaki açıklamalardan da ortaya çıkmaktadır.

Barrow tarikatlar hakkında bilgi verirken ulumak (howling)⁶, dans etmek (dancing in a ring)⁷ ve karanlık bir delik veya hücrede 40 gün kalmak (in a dark hole or cell)⁸ şeklindeki ifadeleri ise saygı sınırlarını zorlamaktadır. Bunların çeşitli inanç kümelerini hedef aldığı düşünülürse rahatsız edici durumdadır.

Sonuç

Batıl inançlar dünyadaki hemen bütün kültürlerde görülmüş, günümüz dünyasında varlığını sürdüren inanış biçimleridir. Doğal olarak Türk kültüründe de sıkça tesadüf edilen batıl inançlar yaygınlaşmış ve özellikle doğum, evlenme, ölüm gibi konular başta olmak üzere gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası durumunu almıştır.

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür hayatına dair yabancı seyyahlara ait not ve gözlemlerin sayısı oldukça azdır. Her ne kadar yabancıların kaleme aldığı sözlük ve konuşma kılavuzu gibi eserlere daha sık tesadüf edilse de batıl inanç biçimleri gibi Türk kültür tarihine ait konuları yabancı bir seyyahın nasıl gözlemlediğini dair günümüze ulaşan kaynaklar pek azdır.

Isaac Barrow'un anlattığı batıl inançları konu eden bu çalışmada kaydedtiği batıl inançlarla ilgili iki hususun öne çıktığını görülmektedir

Birincisi Türklerin gündelik hayatlarında rastlanan ve kaynağını İslamî geleneklerden alan inanışlara dair örneklerdir. Mesela, "Ramazanda şarap içenler boğazlarından erimiş kurşun geçmiş gibi olur."⁹; "Bir eve ve ya odaya giren

6 Zikir

7 Sema

8 Çilehane

9 Bu eylem ve cezası geleneksel dinî anlatılarda yer almadığı gibi (Mesela: Mızraklı İlmihal) Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis kaynaklarında da böyle bir eylem ve ceza yer almamaktadır.

bir Türk asla ilk önce sol ayağını sağdan önce koymaz, iyi melek sağ omzunda oturur ve sol omzunda oturan kötü melekten önce bırakmalıdır, çünkü her ikisi de girişte kalır ve kapıda bekler.” örneklerini bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Sağdan başlama, sağ ayakla girme-çıkma gibi davranışlar dinî hassasiyet bakımından bazı çevrelerde sürdürülürken sağ ve sol omuzlarda günah ve sevapları kaydeden meleklerin bulunduğu inancı çeşitli rivayetlere dayanmaktadır. Ancak meleklerin iyi ve kötü sıfatlarıyla tavsifî İslamî gelenek açısından mahzurludur.

İkincisi ise kaynağını dinî inanışlardan aldığını düşündürten batıl inançlardır. Örneğin “Türklerin inancına göre, bir insan mezara konduğunda ruhu tekrar bedenine gelir. Orada iki melek ona gelir ve onu sorgular. “Senin ilahın kim? Senin peygamberin kim? Senin inancın ne?” Eğer suçluysa, onların yaptıklarından korkacaktır ve diyecektir ki: ‘Siz benim peygamberimsiniz. Siz benim inancınımsınız.’ Melekler de ona ateş topuyla vuracaklar ve gideceklerdir. Onlar gittikten sonra da toprak onu sıkıştıracaktır ve annesinden emdiği süt burnundan gelecektir, ondan sonra başka iki melek gelecek ve beraberlerinde çirkin bir yaratık getireceklerdir. Bu yaratık onun kötülükleri ve günahlarının şeklidir ve cehenneme bir kapı açacaktır”; “Türkler, cennete girmek için şu hayvan ve kuşlara inanırlar 1. Salih Peygamber’in devesine. 2. İbrahim’in kurbanına. 3. Musa’nın ineğine 4. Süleyman’ın karıncasına., 5. Kraliçe Sheba’nın papağanı 6. Azra’nın eşeği 7. Yunus’un balinası. 8. Küçük köpek Kıtımir. 9. Muhammed’in devesi.” gibi. Kaynağını dinî inanışlardan aldığını söylenebilecek bu bölümde İslam dinine dair olumlu düşünceler geliştirmemesi ve İslam’ı iyi bilmemesinden ötürü bazı inanışları yanlış biçimde ifade ettiğini söylemek mümkündür. Türklerde gündelik hayatta batıl inançların İstanbul’da kısa süre kalan bir seyyahın gözlemlerine konu olacak kadar dikkat çektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Akova, S. (2011), "Batıl inançlar ve metaforlarının reklam disipliniyle ilişkisi". Filiz Otay Demir (Der.), *Mistik Pazarlama: Efsaneler, Batıl İnançlar ve Spiritüelliğin Pazarlama İletişimindeki Rolü*: 119-152. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Aksan, Y. vd (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul. Türkiye. Erişim adresi: <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.
- Damisch, L., Stoberock, B., & Mussweiler, T. (2010, June 30). Keep your fingers crossed: How superstitious improves performance. *Psychological Science*, 21 (7) 1014–20. doi:10.1177/0956797610372631.
- Fayda, M. (2005), <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed#1-hayati>
- Fayda, M. (1991), <https://islamansiklopedisi.org.tr/bahira>
- Feingold M. (1990), *Before Newton The Life and Times of Isaac Barrow*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Gülüş, İ. (2016), "Batıl İnançların İletişimsel İşlevi ve Medyadaki Yansımaları". *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı 10, S. 111-136.
- Hill, A. (2018), *The Works Of Isaac Barrow*, Londra, Palala Press.
- Hughes, T. S. (1830), *The Works Of Isaac Barrow With Some Account of His Life Summary of Each Discourse, Notes, &c. I. Cilt*, Londra, A. J. Valpy.
- İnalcık, H. (1971), "İmtiyâzât", *EI V. III*, London.
- Kara, İ. (1990), *Mızraklı İlmihal*, Çıdam Yayınları, İstanbul.
- Karaşahan, Z. Yayınlanmamış çalışma.
- Kilgarriff, A. Rychly, P., Smrz, P., Tugwell, D. (2004). The Sketch Engine. Proceedings of EURALEX. Lorient, France.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2009), "Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Piko- Sosyolojik Bir Analiz". *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* Cilt 9, Sayı 2, S. 45- 70.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2012), *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Marmor, J. (1994), *Psychiatry in Transition: Second Edition*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Özgüven, N. (2013), "Batıl inançların yenilikçilikteki rolünün analizi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 27(3): 111-124.
- Seyyar, A. (2007), "Batıl İnanç;" İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü, İstanbul: Değişim Yay.

- Sinanoğlu, A. F., Sinanoğlu, A. (2012), "21. Yüzyıl Malatya'sında Batıl İnançlar." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 31, S. 239-257.
- Strauss, L. (1997), *Spinoza's Critique of Religion*. The United States of America: The University of Chicago Press.
- Tanyu, H. (1976), "Dini folklor veya dini-manevi halk inançlarının çeşit ve mahiyeti üzerine bir araştırma". *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 20: 123-143.
- Taş, N. (2019), *Tıp ve İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Batıl İnanç, Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ünal, K. (2007), "Popüler dinin düşünüş biçimi üzerindeki etkisi." *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*. 7/1.
- Vyse, S. (2013). *Believing in Magic: The Psychology of Superstitious*, Updated Edition; 019999692X; Oxford University Press.
- Yaman, I. (2019), *Eflani İlçesinde Bulunan "Alkış-Kargış ve Batıl İnançların Dil ve Anlam Yönünden İncelenmesi*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bili Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yau, H. T. A. (2015). To be or not to be superstitious– that's the question. *Procedia – Social and Behavioural Sciences*, 208, 5-12.

İnternet Kaynakları

- Sketc Engine internet Türkçe derlem: Erişim tarihi 30.09.2019. https://app.sketchengine.eu/#dashboard?corpname=preloaded%2Ftrtenten12_trmorph_v2
- <https://www-history.mcs.st-and.ac.uk/DSB/Barrow.pdf> Erişim tarihi 30.09.2019.